

tézmény eddigi különállóságából kilépve, inkább demokratikus alapon igyekezzék működni. Itt utalhatott volna egyúttal arra, hogy a szövetségek és Középeurópa keretében a magyar tanügyi körök máris csendes, de buzgó és sikeres munkásságot fejtenek ki. Azt, hogy a szerző Ambrus Zoltánnak egy egyébiránt jeles cikkét több mint 5 lapon kivonatossan közli (124—129. l.), szokatlannak tartjuk. Amit Révai ajánl: széleskörű irodalmi propaganda, tájékoztató könyvek, kultúrattasék (külföldi képviselők 200. l.) stb. megannyi hasznos és üdvös dolog, de jó lesz a nyomtatott holt betűt eleven belső művelődéssel is kiegészíteni, ami egyben nemzeti tökéletesedésünk eszményi célját is szolgálja. Ez az út lassabban, de biztosabban vezet célhoz. Ha minden művelt magyar ember csak 1—2 elfogult külföldit világosít fel és térít észre, úgy barátaink száma állandóan növekedni fog és rágalmozóink munkája mind nehezebbé válik. Azokkal szemben pedig, akiknél legjobb igyekezetünk is hiábavalónak bizonyulna, akiket cselekvéseikben, írásaikban politikai vagy üzleti érdekek irányítanak és akik ez okból ezentúl sem szűnnek meg a magyart bántani, haladjunk csak nyugodtan utunkon a jövő nagy céljai felé és vigasztalódjunk a legnagyobb német balladaköltő szavaival: «Es sind nicht die schlechtesten Früchte, woran die Wespen nagen». Ezt az öreg Pulszky egy akadémiai vita hevében imígy magyarosította: A karaván halad...

kf.

IRODALOM.

Payr Sándor: Nagy György és a harkai iskola II. József korában. Sopron, 1917, 8° 43 lap.

E dolgozat kis terjedelme ellenére is megérdemli, hogy bővebb kivonatolása által felhívjuk rá a figyelmét mindazoknak, kik a magyar nevelés, illetőleg a magyar művelődés történelme iránt érdeklődnek, mert eredeti forrástanulmány alapján rajzolja meg egy, a XVIII. század végén működött, érdekes egyéniség életpályáját. Hőse: *Nagy György*, ev. tanár és lelkész, aki a lelkipásztorkodás, pedagógia és magyar ipar történetében egyaránt nyomot hagyott s a törhetetlen munkaerő és kitartás jellemző példányképe volt. 1735-ben született Kőszegen; Nemescsóban, valamint Sopronban végzett tanulmányai után szegénysége miatt nevelősködött, úgy hogy csak 26 éves korában érhetette el az akkori ev. ifjak fővágját: a valamely németországi egyetemre való indulást. Jenába ment, ahol három évet töltött és többek közt a híres Salzmannel kötött barátságot. Hazatérve ismét nevelői állást vállalt, majd pedig a soproni konvent «subrector»-nak

választotta meg. Emellett azonban magánórákat is adott és vagyonos családból nősülvén, csakhamar jómódra tett szert, ami azonban csak fokozta tanítói buzgalmát. 17 évi rektorsága alatt országos hírré emelkedett és midőn a Ratio Educationis hatása alatt kiadott hivatalos tankönyveket szigorúan megbírálta, még Niczky tanulmányi főigazgató is meghallgatván Nagy didaktikai elveit, igazat adott neki. Híre csak nőtt II. József császár alatt. A tekintélyes és gazdag 48 éves soproni polgár ez időben a sopronmegyei kicsiny Harka község ev. gyülekezetének lelki gondozását vállalta el, mi célból lelkészi vizsgálatot kellett állania. De új munkakörében is elsősorban pedagógusnak érezte magát és a harkai iskolának csakhamar országos hírnevet szerzett. Eleinté az csak népiskola volt, de 1783-ban már tanítóképzőt is nyitott. Majd szinte az egész ország szeme szegeződött Nagy Györgyre, midőn II. József 1784-ben kiadta hirhedt rendeletét, mely a német nyelvet tette a közigazgatás, törvénykezés és tanítás nyelvévé. Nagy ugyanis a maga harkai iskolájában könnyű módon, rövid idő alatt megtanította a német nyelvet, úgy hogy nemcsak protestáns, de rómkath. ifjak is szép számmal sereglettek az ev. lelkész szárnyai alá. Ez volt a harkai iskola virágkora, midőn még a híres Van Svieten is küldött hozzá egy ifjút. Ez időben írta meg Nagy fiának a neve alatt: *Ist der Saganische Normalunterricht gründlich und zweckmässig?* c. könyvét, mely Felbiger «Allgemeine Schulordnung»-jának és az ennek nyomán készült tankönyvnek a talpraesett bírálata (1786). Tekintélye oly nagy volt, hogy a császárhoz folyamodott, nevezze ki a sopronmegyei ev. iskolák tanfelügyelőjének és engedje meg, hogy Sopronban normális iskolát nyisson. Evégből le is mondott lelkészi állásáról. De tervei már nem sikerültek. Sopron, ellenségei sokat keserítették, II. József pedig meghalt. Az állás nélkül maradt élemedett férfiú most visszatért magántanítói foglalkozásához, de most Sopronban nem mint német tanító, hanem mint a magyar nyelv lelkes apostola szolgálta hazáját. E célra magyar nyelvtant is írt német nyelven — filozófiai alapon (Einleitung in die ung.-philosophische Sprachlehre, 1793). Sokan dicsérték, de tehetségének és becsvágyának megfelelő tért senki sem szerzett neki. Erre ő maga gondolt nagyot és másokkal szövetkezve megalapította az első cukorgyárat Sopronban. Mivel azonban az aláírók nem látták azonnal a hasznot, visszakövetelték pénzüket és a szegény Nagy magára maradván, belebukott a nagyszabásúnak indult vállalatba, melynek azonban később újjászervezője támadt. Nagy 1812-ben 77 éves korában fejezte be pályafutását.

Payr Sándor tanulmánya nemcsak Nagy György életrajza, hanem pompás korep. is; éles vonásokkal élénk állítja a türelmi évtized mozgalmaival. A szerző a lényegyet ragadja ki az általa kikutatott gaz-

dag anyagból és így sikerül kerek egészet nyújtania. Kár, hogy mint a legtöbb eddig megjelent becses neveléstörténeti vonatkozású monografiái (Negyedfélszázados főiskola Sopronban 1907. — A pietizmus pedagógiakáfa 1908 stb.) ez a könyve sem került könyvtáruusi forgalomba; részletekben megjelent az «Evang. Népiskolában». Szerzőnk annál nagyobb dicséretet érdemel, mivel az ilyen tanulmányoknak még nagy hiányát érzi neveléstörténeti irodalmunk.

(Pozsony.)

Szelényi Ödön.

ÚJ KÖNYVEK.

Hazai művek.

Boróczy Kálmán, A falusi szabadtanítás. Bpest, 1917, Pátria, k 8°, 100 l., 2 K.

Brandsch G., Die dänische Volkshochschule und wir Sachsen. [Nagyszében], 1917. Siebenbürgisch-deutsche Verlags A. G., n 8°, 36 l., 1 K.

Enyvvári Jenő, Philosophiai szótár. Bpest, 1918. Franklin-T. (Kultura és Tudomány), k 8°, 173 l., kötve 3 K 20 f.

Miklós Ödön, A groningeni egyetemen tanult magyarok névsora. Theologiai dolgozatok, kiadják a pápai ref. theol. akadémia hallgatói, 5. sz., Pápa, 1917, n 8°, 12 l., 60 f. Kókai L. biz. Budapesten.

Szana Sándor, A gyermekkor közegészségügyének bajai. A «Gyermekért» orsz. gyermekegészségügyi Társaság kiadványai. 1. sz., Bp., 1917, Pfeiffer F., n 8°, 15 l., 40 f.

Rektori jelentés a budapesti kir. m. tudományegyetem 1916/17. tanévéről. Bpest, 1917, 8°, 14 l. — *Mihályfi Ákos* lelépő rektor beszámolója a lefolyt év eseményeiről szól, azután az egyetem igazgatásának hiányaira mutat rá s végül örvendetes eréllyel felszólal az egyetem önkormányzatának majdnem tökéletes megsemmisülése ellen: «A tudományos működés első és legfőbb feltétele a szabadság, az önrendelkezés joga, az autonomia. Minden, az egyetem autonomiáját korlátozó intézmény az egyetem tudományos életét, fejlődését akadályozza. Tudom, hogy egyetemünk működésével sokan nincsenek megelégedve. Hát tulajdonítsák ezt elsősorban annak, hogy egyetemünk nagyon is nyög az állami bürokratizmus nyomása alatt. Adják vissza az egyetemnek alapítványi jellegéből, mintegy természeti jogából folyó teljes szabadságát; meg vagyok arról győződve, hogy az egyetem tudományos élete is fel fog lendülni, mert a tudománynak szabadság az éltető levegője.»

Tanévmegnyitó beszéd. 1917—18. iskolai év. Bpest, 1917, 8°, 10 l. — E füzet azt a beszédet tartalmazza, mellyel *Szentmiklósi Márton* jogtanár a budapesti egyetemen az 1917/8. tanévet megnyitotta. Vezető gondolata: «készüljünk fel a háborúra, hogy azt elkerüljük». Arra ad utmutatást, hogy hazánk mai helyzetében mire fordítsák az egyetemi